

Брайко Юлія Іванівна,

завідувач сектору криміналістичних та психологічних досліджень Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат філологічних наук, доцент

Кисла Наталія Вікторівна,

провідний науковий співробітник сектору криміналістичних та психологічних досліджень Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат філологічних наук

ГРАФЕМА «МАЛА ЛІТЕРА» В ЮРИДИЧНОМУ ПІДСТИЛІ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ: ПРОБЛЕМА ЕКСПРЕСИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Юридичний підстиль, використовуваний у «юриспруденції, судочинстві, дізнанні, розслідуванні, арбітражі» [14, с. 95], є складником офіційно-ділового стилю, тож має відповідати його параметрам.

Дослідники вирізняють такі ознаки офіційно-ділового стилю, як «регульовально-імперативний характер», «висока стандартизація значної частини висловів», «сувора регламентація тексту», документальність, стабільність, стислість, чіткість [7, с. 257], точність, логічність, нормативність, доказовість [2, с. 71]. П. Дудик наголошує те, що мовні засоби, використані в писемній формі офіційно-ділового стилю мають бути стилістично найдоречнішими [там само]. Призначення цього стилю – «регулювання ділових відносин мовців у державно-правовій і суспільно-виробничій сферах, обслуговування громадянських

потреб людей у типових ситуаціях» [7, с. 257], а тому він «розрахований на раціональне, а не емоційне сприйняття» [9, с. 186], його стилетвірні засоби позбавлені емоційних, оцінних, розмовних конотацій.

Попри вимоги жорсткої регламентованості, нормативності офіційно-ділового стилю й відсутності в його лінгвальних засобах емоційної забарвленості спостерігаємо в сучасних офіційних документах використання графеми «мала літера» з експресивним навантаженням, як знака-ідеологеми, що надає презирливих конотацій референтові відповідної лексичної одиниці. Загальновідомим є факт, що екстралінгвальний чинник (повномасштабне вторгнення РФ до України) зумовив стихійні зміни в орфографії суверенонімів, що позначають державу-агресора та її поплічників (*росія, рф, ерефія, білорусь, іран* та ін.), ойконімів, маркерів російського простору (*москва, рязань, таганрог* та ін.), антропонімів на позначення очільника РФ (*путін* та ін.) [1]. Такий «емоційно-оцінний правопис» [6] у порушення літературних норм вийшов за межі розмовного й публіцистичного стилів. Наприклад, послідовну заміну великої літери малою зафіксовано в наказі Міністерства освіти і науки України № 1022 від 21.08.2023 *«Про забезпечення навчання учнів, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації і здобувають освіту в закладах освіти країни перебування та України»: «<...> здобуття освіти учнями, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації забезпечується в окремо визначених закладах загальної середньої освіти у створених класах (групах) <...> навчання учнів у класах дистанційного навчання здійснюється відповідно до Типової освітньої програми для навчання дітей, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації <...>»* [8].

Подеколи нову графодеривацію застосовують укладачі текстів юридичного підстилю, як от вироків (*«Всупереч вказаним*

*нормам президент **російської федерації** (далі **рф**) ОСОБА_7, а також інші невшановлені на цей час досудовим розслідуванням представники влади **рф**, <...> спланували, підготували і розв'язали агресивну війну та воєнний конфлікт проти України, а саме віддали наказ на вторгнення підрозділів Збройних сил **рф** (далі по тексту - **зс рф**) на територію України» [3]), постанов про призначення судових експертиз («<...> користувач акаунту <...> поширює матеріали, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії **російської федерації** проти України, розпочатої у 2014 році, глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію **російської федерації** проти України <...>»).*

Таку орфографічну практику вважаємо недоречною в юридичних текстах і загалом в офіційно-діловому стилі, адже «в українській літературній мові усталилися норми вживання великої літери у власних назвах. Ці норми регулюються чинним правописом і є загальнообов'язковими» [4, с. 84]. В Українському правописі, ухваленому постановою Кабінету Міністрів України № 437 від 22.05.2019, зазначено, що «правописна норма, з одного боку, ґрунтується на тісних зв'язках елементів сучасної мовної системи, що відображається на письмі, а з другого – на дотриманні мовної традиції та на залежності від неї» [13, с. 8]. Згідно з чинною правописною кодифікацією, з великої букви пишемо власні імена людей, по батькові, прізвища, географічні власні назви та назви держав (незалежно від кількості їхніх складників) [13, с. 74–78]. Винятком є неофіційні та образні назви «держав, територій, областей, місцевостей, міст, рік тощо», у яких «з великої букви пишемо перше (або єдине) слово, а також власні назви» [13, с. 78].

З огляду на те, що писемні тексти юридичного підстилю фіксують фактуальну інформацію, що має юридичне значення, використання в них емоційно-оцінних засобів, зокрема й

графічних, може вплинути на об'єктивність сприйняття і правової оцінки цієї інформації. Наприклад, юридичну колізію може спричинити написання з малої літери назви держави-агресора, оскільки таку орфографію не застосовано в чинному законодавстві та інших нормативно-правових актах, пор.: «2. Під представниками іноземної держави у цій статті і статті 146¹ цього Кодексу слід розуміти <...> представників іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд і груп найманців, утворених, підпорядкованих, керованих та фінансованих **Російською Федерацією**, а також представників окупаційної адміністрації **Російської Федерації**, до якої входять її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних **Російській Федерації** самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України» (стаття 127 Кримінального кодексу України) [5]; «<...> визнати **Російську Федерацію** державою-агресором, що всебічно підтримує тероризм та блокує діяльність Ради Безпеки ООН, чим ставить під загрозу міжнародний мир і безпеку, а так звані “ДНР” і “ЛНР” визнати терористичними організаціями<...>» (Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання **Російської Федерації** державою-агресором» № 129-VIII від 07.01.2015) [12]. Крім того, застосування емоційно-оцінних лінгвальних засобів в офіційно-діловому стилі є розхитуванням літературної стильової норми.

Отже, запровадження в юридичному підстилі офіційно-ділового стилю практики використання графеми «мала літера» для реалізації ідеологічної та експресивної функцій суперечить як

лінгвостильовим параметрам, так і засадничим принципам мови юриспруденції.

Список використаних джерел

1. Браїлко Ю. І. Велика й мала літери як ідеологеми в українському дискурсі. *Українське мовознавство*. 2023. № 1 (53). С. 149–168 URL: <https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/> (дата звернення: 31.10.2025).

2. Дудик П. С. Стилїстика української мови: навч. посібн. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.

3. ЄДРСР.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131239239> (дата звернення: 29.10.2025).

4. Кабиш О. О. Українська мова в судово-процесуальній сфері: навч.-практ. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2020. 152 с.

5. Кримінальний кодекс України: закон України № 2341-III від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення: 29.10.2025).

6. Лекція проф. Є. Карпіловської «Українська мова у вирі суспільних подій кін. XX – поч. XXI ст.». 18.05.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=686bziSGHmc> (дата звернення: 29.10.2025).

7. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підручн. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

8. Наказ Міністерства освіти і науки № 1022 від 21.08.2023 «Про забезпечення навчання учнів, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації і здобувають освіту в закладах освіти країни перебування та України». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zabezpechennya-navchannya-uchniv-yaki-viyihali-z-ukrayini-vnaslidok-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rosijskoyi-federaciyi-i->

zdobuvayut-osvitu-v-zakladah-osviti-krayini-perebuvannya- (дата звернення: 29.10.2025).

9. Пасічна О. В. Лінгвостилістичні особливості офіційно-ділових текстів. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2018, Вип. 17. С. 181–191. <https://doi.org/10.31812/filstd.v17i0.143>.

10. Пивоваров В. М., Єрахторіна О. М., Лисенко О. А. та ін. *Мова української юриспруденції: навч. посібн.* Харків: Право, 2020. 330 с.

11. Питання українського правопису: постанова Кабінету Міністрів України № 437 від 22 травня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.10.2025).

12. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором: постанова Верховної Ради України № 129-VIII від 7 січня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text> (дата звернення: 29.10.2025).

13. Український правопис. 2-ге вид. Київ: НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2023. 392 с.

14. Харкевич Г. І. Функціональні підстилі офіційно-ділового стилю. *Мовні універсалії у міжкультурній комунікації: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. семінару (м. Луцьк, 15 березня 2024 р.)*. Луцьк, 2024. С. 94–98.